

Ustanovitev Bank of England

Vladavina Williama III je bila ena sama serija vojn in gospodarskih kriz in kmalu se je znašel v vojni s francoskim kraljem Luisom XIV. Da bi si to lahko finančno privoščil, naj bi si sposodil 1,2 milijona funtov v zlatu. V ta namen (prejem posojila) naj bi ustanovili Bank of England.

Slika 1: William III (vir: www.bbc.co.uk/history)

To pa je bil, trdi Stephen Zarlenga v knjigi *The Lost science of money*, zgolj navidezen razlog za ustanovitev banke. Od leta 1650 dalje je nastalo vsaj 60 različnih monetarnih predlogov. Celo William Paterson, kateremu je bila podeljena prva koncesija za Bank of England, je štirikrat poskušal s svojimi predlogi. Stanje v finančnem in monetarnem smislu je bilo porazno, zato je pravzaprav obstajala tudi praktična potreba po centralni banki. London ni imel uradne institucije, ki bi nadzirala menjavo kovancev, nudila pologe računov in kliring*. V mestu je bilo na stotine nereguliranih in nenadzorovanih zlatarjev – bankirjev. Denarni trg je bil kaotičen – tako kot v Amsterdamu pred ustanovitvijo Bank of Amsterdam. Obrezovanje kovancev je bilo vsesplošno prisotno. Konec 17. stoletja so bili kovanci v obtoku obrezani do 50 odstotkov. Vsak, ki je prijavil obrezovalca, je dobil nagrado 40 funtov, vsak obrezovalec, ki je prijavil dva druga goljufa, pa je bil oproščen. Javna obešanja obrezovalcev so bila stalna. Zlatarji so za majhna posojila zaračunavali 30 % do 80 % obresti na leto. Zato so bili nepriljubljeni, javnost pa si je želela banko, ki bi regulirala valuto in znižala obresti.

Leta 1694 so sprejeli idejo Škota Williama Patersona. Paterson je pred tem živel v Amsterdamu, postal del Williamove revolucije ter se z njim vrnil v Anglijo. Imel je dobre povezave z bogatimi londonskimi Judi.

* Kliring (iz. ang. 'clearing'): medsebojno pobotanje terjatev in obveznosti. Postopek v mednarodnem plačilnem prometu, pri katerem gre za elektronski ali fizični prenos različnih plačilnih instrumentov od izdajatelja do obračunskega mesta.

Kljub temu pa Paterson ni bil glavna sila za načrti ustanavljanja centralne banke. Niti naj bi vlekle finančni minister Charles Montagu in Michael Godfrey. Montagu je plan predstavil v parlamentu, Godfrey pa je omogočil, da so ga sprejeli trgovci. Banko so v propagandi primerjali z Bank of Amsterdam, vendar pa je le malo ljudi vedelo, kako je le-ta v resnici delovala. Paterson pa je nedvomno poznal njeno delovanje.

Ryan-Collins et al. v svoji študiji z naslovom *Where does money come from?* ponudijo malce drugačen pogled. Trdijo namreč, da sta bila glavna razloga za ustanovitev banke ponavljajoče insolventnosti kraljev in plenjenje zakladnice. Zato naj bi parlament in kreditorji države (trgovci in zlatarji) lobirali za ustanovitev zasebne banke z javnimi pooblastili ter za *odcepitev ene kvadratne milje centralnega Londona* kot kvazi-suverene države znotraj države. Vendar glede na to, da so zlatarji lahko sami kovali kovance, imeli velike dobičke s prirezovanjem kovancev* in z oderušskimi obrestmi ter multiplicirali kredit**, takšna razlaga (kar zadeva zlatarje) verjetno ni pravilna.

Del Londona, poznan kot **City of London Corporation**, ima še danes poseben status. Le-ta se izraža v posebnih obredih: kot na primer v tem, da mora za prečkanje njegovih meja britanska kraljica pridobiti dovoljenje župana (Lord Mayor). Prav tako uživajo korporacije in partnerstva v tem delu mesta volilno pravico. Ta del mesta ima svojo policijo ter moč sprejemati svojo ustavo. Znotraj tega območja se med drugim nahajata katedrala svetega Pavla in Bank of England.

Bank of England (BoE) je bila ustanovljena leta 1694 (in sicer potihem: paragrafi, ki so pooblašali njeno ustanovitev, so bili del zakona o davku na tonažo ladij). Izdali so za 1,2 milijona funtov delnic.

Prvotno koncesijo so podelili za 12 let, posamezni delničarji pa niso smeli imeti več kot 10 000 funtov delnic v lasti. Na začetku je bilo 1300 delničarjev, ki so celotni kapital v zlatu vplačali v vsega treh dneh! Celotni znesek je banka posodila vladi Williama III z 8 % obrestmi.

Banko so, kot rečeno, primerjali z državno Bank of Amsterdam, vendar je bilo njeno delovanje bistveno drugačno. Namen zasebne Bank of England je bil, da bi postala izdajateljica lastnega denarja. Prva centralna banka, ki je izdajala lastni denar, je bila leta 1661 ustanovljena švedska Bank of Sweden. Vendar je zgodovinsko resnično pomembna šele ustanovitev angleške centralne banke.

*obrezovanje kovancev: zlatarji in menjalci denarja so v srednjem veku zlate in srebrne kovance pogosto obrezovali. Na ta način so nelegalno prihajali do žlahnih kovin in bogateli na račun zmanjšanja vsebnosti le-teh v uradnih kovancih.

** multiplikacija kredita: zlatarji so na podlagi zlatih depozitov izdajali do desetkrat več potrdil kot so hranili fizičnega zlata.

Načrt je predvideval, da bi banka kasneje sprejemala depozite, na katere bi plačevala 4 % obresti, ter izdajala lastne bankovce, ki bi krožili kot denar in bi jih javnost lahko zamenjala za zlato. Kasneje je prav tako ponujala popust za zamenjavo potrdil zlatarjev oz. njihovih lastnih menic ('promissory notes'). Ti so pred tem krožili med zlatarji oz. med mrežami trgovcev.

Sprva naj njeni bankovci ne bi imeli statusa uradne valute, vendar bi jih vlada sprejemala za plačilo vsega. **Banka je lahko ustvarila tolikšno količino bankovcev, kolikor so znašala njena posojila vladi. Ustvarjala je denar iz nič na podlagi državnega imetja, ki je jamčilo za posojila.** Zagovorniki banke so pravilno trdili, da banka temelji na rezervi, ki ne more propasti, razen če ne propade cel narod. Niso pa povedali, da banka pri tem ustvarjanju denarja sploh ni bila potrebna, saj bi vlada lahko sama izdala enake bankovce na podlagi istega premoženja, pri čemer za to nikomur ne bi morala plačevati obresti. Zelo malo tujcev pa tudi Britancev je razumelo delovanje banke; mislili so, da so njeni bankovci bankovci vlade. Celo Adam Smith, oče politične ekonomije, v svojem delu Bogastvo narodov ne piše o njeni pravi naravi.

Mnogi so ustanovitvi banke nasprotovali. Zarlenga piše, da so ji nasprotovali torijci oz. zemljiški posestniki (moč je dajala njihovim političnim nasprotnikom), pa tudi sami zlatarji (odvzela jim je precej zaslužka) in drugi, ki so ji nasprotovali iz ekonomskih ali moralnih razlogov.

Po ustanovitvi banke je britanska država prvič pričela izdajati obveznice ter del davkov namenila za odplačevanje obresti na dolgoročna posojila...